

джерело, з якого такі виплати повинні здійснюватись, конкретних посадових осіб, які повинні відповідати за компенсацію. Також не визначено механізму повернення інвестору його інвестицій в разі припинення інвестиційної діяльності. Отже, гарантії є, а здійснення їх на практиці, на жаль, не відбувається [6].

На сьогоднішній день у нашій державі існує проблема недостатнього використання інвестиційного потенціалу, яка пов'язана із політичною нестабільністю, надмірними втручаннями держави у регулювання інвестицій, постійними змінами у чинному законодавстві, відсутністю в Україні єдиного центрального органу з питань державного управління інвестування, недостатнього розвитку малого та середнього підприємництва, наявністю великої кількості «тіньових капіталів».

Що ж стосується іноземного інвестування, то воно для нас буде мати позитивні наслідки. За допомогою іноземних інвестицій створюється можливість модернізації виробничої бази, створення нових робочих місць, розвитку важливих галузей економіки тощо.

Таким чином, напрямки інвестиційної політики України необхідно переглянути та розробити єдину чітку стратегію залучення іноземних інвестицій, оскільки залучення іноземних інвесторів з метою вкладення грошей в економіку держави є основною органічною частиною інвестиційної політики будь-якої країни [5].

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 1991.12.10 № 1560.
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 2006.02.23 № 3480.
3. Я. Шестаков. Механізм державного регулювання інвестування в Україні. Наскільки він досконалий? — Економіка, Фінанси, Право. — 2002. — № 6.
4. О. Шараєнко. // Вдосконалення механізму залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. — Розробка державної політики. Аналітичні записки. — 2003.
5. Калашикова Т. В. Фінансовий ринок. — Харків, 2005.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. — К., 2003.
7. Мацуський В. В., Постульга В. Є. Господарське законодавство. — К.: КНЕУ, 2004.

Надійшла до редакції: 06.12.2007

УДК 330.341.1

М. В. Корж, канд. екон. наук, доц.,
Донбаська державна машинобудівна академія

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті проведено загальний аналіз умов функціонування сучасних промислових підприємств, у тому числі у Донецькому регіоні, здійснено оцінку ефективності їх інноваційної діяльності, а також визначено напрями та розроблено пропозиції до поліпшення їх економічного стану та ринкових позицій в умовах перехідної економіки.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, раціоналізація, бізнес-процес, ефективність функціонування підприємства, економічний простір, ринкові позиції.

Донецький регіон є центром важкого машинобудування, що традиційно склався, у зв'язку з високою концентрацією крупних промислових підприємств, тому на його економічний стан робить вплив, перш за все положення справ у промисловості. За статистичними даними 2006 року промислові підприємства області забезпечу-

ють більше 20 % сукупного об'єму продукції, що випускається, в Україні. Так, «на неї припадає більше половини валової доданої вартості області та майже п'ята частина загальнодержавного обсягу реалізованої промислової продукції. У 2006 р. область забезпечила кожну другу тонну виробленого в Україні коксу, 46 % сталі, по 45 % готового вугілля, чавуну та готового прокату чорних металів, 26 % сталевих труб, 23 % азотних мінеральних доголівши, п'яту частину сірчаної кислоти, 13 % електроенергії, шосту частину цементу, стільки ж шиферу» [1, с. 7].

Впродовж кількох десятиліть цей регіон був одним з провідних в індустрії колишнього СРСР і був найуспішнішим. У результаті в практику системи управління підприємствами даної сфери міцно укорінилися традиції жорсткої ієрархічності, що у свою чергу привело до втрати гнучкості виробництва, а, отже, і здатності швидко реагувати на зміни в навколишньому економічному просторі. Формування такого положення також сприяло в умовах функціонування командно-адміністративного механізму господарювання гарантовано стійке постачання всіма необхідними ресурсами і безперешкодний збут готової продукції крупної промисловості регіону. Після закінчення деякого інерційного періоду в ранніх перехідних умовах української економіки спостерігалася загальна нестабільність, що було заздалегідь зумовлене «внешними условиями — разрушением устоявшихся хозяйственных связей, инфляцией, кризисом платежеспособности, свертыванием инвестиционных проектов, спадом производства, резким сужением рынков сбыта выпускаемой продукции, другими негативными факторами, сопутствующими экономическому кризису» [2, с. 57].

У свою чергу, Г. Дмитренко підтверджує цю позицію і обґрунтовує її таким чином: «произошло полное отождествление понятия «рыночная экономика» с понятием «эффективная экономика», и это несмотря на то, что с точки зрения целей и средств их достижения данные понятия несут различную смысловую нагрузку. Из поля зрения как бы ускользнуло то обстоятельство, что в странах с развитой рыночной экономикой она строилась на крепком производственном фундаменте, в основе которого лежала и лежит сегодня заряженность предприятий на рост объемов производства, постепенное улучшение качества продукции, снижение затрат ресурсов. То есть тех параметров, которые называются параметрами эффективного производства» [3, с. 39].

Така постановка питання підкріплюється результатами досліджень провідних вітчизняних учених О. Амоші, Е. Лібанової, В. Геєца, Д. Богині, В. Бевз і ін. На підставі проведених досліджень О. Єськов свідчить, що на початку проведення реформування економіки України «был взят курс на отстранение государства от процесса хозяйственного управления, хотя заранее было очевидно, что такой курс нес в себе многие деструктивные элементы» [2, с. 58]. При цьому економіка країни втратила стабільність, що просто необхідне для нормального функціонування сталої виробничої системи командно-адміністративного періоду. Крім того, мав місце такий рівень економічних і політичних потрясінь, що традиційні схеми управління підприємствами зіткнулися з проблемою неможливості адекватно їх відпрацьовувати, що з'явилося достатньо серйозною перешкодою на шляху вивільнення реального потенціалу вітчизняних крупних підприємств.

Дана політика привела в середині 90-х років до економічної кризи, як вихід з якої була запропонована програма, так званих «радикальних економічних реформ». Цей період В. Геєц характеризує таким чином: «За цей час відбулися процеси поглиблення суперечностей, спад виробництва, фінансова криза 1998—1999 років і, нарешті, підйом, який розпочався у 2000 році і продовжується вже п'ять років, якщо враховувати очікувані підсумки 2004 року. Хоча за умов збільшеного за роки реформ ступеня нерівномірності розподілу доходів у розрахунку на душу населення навіть високі темпи економічного зростання не є гарантією мінімізації диференціації населення за майновими показниками і показниками, що характери-

зують доходи населення. Якщо в 1986—1990 роках коефіцієнт Джині складав в Україні 0,24, то в період 1996—1998 років, коли прикладалися значні зусилля щодо трансформації змін, цей показник досяг, як і в Росії, величини 0,47» [5, с. 4].

Донецький економічний регіон у перехідний період окрім загальноекономічних проблем ще зіткнувся і з втратою привілейованих позицій, особливо дана тенденція наочна у сфері машинобудування. Цей процес В. Панков коментує таким чином: «у цілому положення справ у цій ключовій галузі промисловості істотно відстає від вимог сучасної управлінської парадигми. Вкрай низькою залишається питома вага машинобудування в галузевій структурі виробництва: якщо в 1990 р. становила 30,7 %, то в 2001 р. — 11,5 %, а в 2002 р. — 12,2 % відповідно. Недостатньо ефективним є процес відновлення і випуску високотехнологічної наукоємкої продукції, впровадження інновацій і інвестиційної діяльності. Значною є питома вага збиткових підприємств галузі» [6, с. 7]. Проте така тенденція нестабільності має місце не тільки в машинобудуванні, але й у всій промисловості в цілому і збереглася аж до 2006 року. Так, не дивлячись на те, що загальний об'єм промислового виробництва в Донецькому регіоні за 2006 рік виріс на 6,1 % у порівнянні з попереднім, у 2005 році мало місце зниження на 7,9 %. А якщо проводити порівняння з 1990 роком, то зниження даного показника складає 24 %.

Темпи розвитку машинобудівної галузі Донецької області демонструє динаміка об'ємів виробництва, приведена в табл. 1 [1, с. 59—60]. Таким чином, не дивлячись на розгляд внутрішнього ринку як одного з найважливіших чинників економічного зростання, для глибокого аналізу економічного стану держави недостатньо досліджувати тільки перерозподіл грошових доходів його суб'єктів на користь домашніх господарств, як рекомендують окремі автори [7]. Продемонструвати сказане можна наступними статистичними даними. Так, протягом 2002—2003 років спостерігається падіння доходів населення України з 117,1 % до 116,5 %, а потім у 2004—2005 роках — зростання з 127,2 % до 135,1 %, відповідно [8, с. 2—11]. Проте даних заходів виявилось не достатньо, щоб уникнути уповільнення темпів зростання національної економіки, а отже ослабити залежність внутрішнього ринку від кон'юнктури зовнішнього. Це підтверджується падінням індексу глобальної конкурентоспроможності України з 68-го місця серед 117 країн у 2005 році до 78 місця серед 125 країн у 2006 році при відносній стабільності кумулятивній абсолютній оцінці нашої держави (відповідно, 3,97 і 3,89) [9].

Таблиця 1

**ВИРОБНИЦТВО НАЙВАЖЛИВІШИХ ВИДІВ
МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОДУКЦІЇ (шт.)**

Тип машинобудівної продукції	2003	2004	2005	2006
Машини і устаткування для металургії, добувної промисловості і будівництва	32 102	24 210	16 229	15 425
Підйомне і такелажне устаткування	625	1042	1244	618
Виробництво верстатів	56	120	105	
Машини сільськогосподарського призначення	3150	2238	1979	1026
Електричні машини і апаратура	86 197	90 506	96 824	1 721 761

В умовах, що склалися, назріла необхідність кардинальної зміни, як сталої практики управління, так і деяких особливостей організації виробничого процесу на цих підприємствах. Крім того, неблагополуччя такого роду підприємств найболючіше позначається на економічному стані всього регіону, тому давно назріла необхідність системного теоретичного обґрунтування заходів щодо їх реконструкції.

Так, А. Єськов із цього приводу в своїй монографії говорить, що «при переходе к рыночным отношениям происходит медленный отход от иерархического управления, жесткой системы административного воздействия, практически неограниченной исполнительной власти к рыночным взаимоотношениям, базирующимся на экономических методах. Становится необходимым принципиально новый подход к приоритетам. Главное внутри организации — работники, а за ее пределами — потребители продукции. Критерий развития компании — ее способность своевременно адаптироваться к изменяющейся среде...» [2, с. 34]. Основою таких перетворень на кожному окремо взятому підприємстві, зокрема, і в галузі, і в цілому, повинен служити аналіз основних особливостей устрою виробництва, що склався, а також елементів впливу змін економічного ладу на виробничу систему. Крім того, нарізла життєва необхідність глибокої реконструкції існуючих підприємств не припускає безапеляційного заперечення накопиченого десятиліттями досвіду і навиків управління й організації виробництва. Отже, вибір заходів щодо реорганізації господарських одиниць повинен бути у вигляді відповідної програми, об'єднуючої в собі принципово нові напрями, що, проте, обґрунтовано спираються на всі корисні властивості застарілої виробничої системи. Для цього необхідно заздалегідь виявити їх, а потім зберегти, розширити, максимально адаптувавши їх до умов розвитку національної економіки.

Метою статті є проведення загального аналізу умов функціонування сучасних вітчизняних промислових підприємств, здійснення оцінки ефективності їх інноваційної діяльності, а також визначення напрямків поліпшення їх ринкових позицій в умовах перехідної економіки.

У даний час інноваційні процеси є основоположними в забезпеченні зростання вітчизняної національної економіки, що підтверджується відповідними законами і державними програмами [10; 11; 12]. За ініціативою облдержадміністрації Донецької області була розроблена і прийнята програма науково-технічного розвитку Донецької області [13]. Всі законодавчі акти і програми розроблені з метою прискорення розвитку інноваційних процесів в Україні шляхом упровадження передових технологій.

Питанням розвитку інноваційного і інвестиційного потенціалів України присвячено багато робіт відомих вітчизняних учених: М. Чумаченко, О. Амоші, І. Булеєва, Ю. Макогона, В. Клименко, О. Єськова, О. Морозова та ін., які визначають, що вітчизняний науково-технічний потенціал використовується не повною мірою. В. Силасв на підтвердження даної думки підкреслює, що «Донеччина має потужний науково-технічний потенціал. Стан інноваційної діяльності в регіоні та його перспективи визначаються кількома суперечними чинниками — наявний потужний науково-технічний потенціал і фізично та морально застаріле технологічне обладнання у виробників промислової продукції, довгострокова програма науково-технічного розвитку провідних галузей економіки області при відсутності реальних джерел фінансування передбачених нею заходів, база даних із 460 високоефективних новітніх проектів конкурентоспроможних технологій і низький попит на них з боку виробників» [14, с. 244].

Сучасна наука, вивчаючи інновації, обов'язково говорить про інвестиції, що безперечно вірно, оскільки вони націлені на перспективний розвиток національної економіки, а це неможливо без інвестицій. Проте при вивченні тенденцій розвитку інноваційних процесів у промисловості необхідно пам'ятати, що аналізувати їх по зміні рівня інвестицій недостатньо, виходячи з результатів практичних досліджень, їх зміни не повністю відображають інноваційний стан підприємств [15, с. 47]. Провівши детальніший аналіз статистичної інформації [16], можна зробити висновок про зростання економічних показників в промисловості України (табл. 2) і Донецької області (табл. 3) з позиції загальноекономічного рівня і зростання інвестиційної привабливості.

Таблиця 2

ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
(у відсотках до попереднього року)

Показники	Значення показників по роках						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Валовий внутрішній продукт	105,9	109,2	105,2	109,6	112,0	102,4	107,0
Об'єм промислової продукції	113,2	114,2	107,0	115,8	112,5	103,1	106,2
Виробництво машинобудівної продукції	115,3	118,8	111,3	135,8	128,0	107,1	108,5
Інвестиції в основний капітал	114,4	120,8	108,9	131,3	134,5	101,9	116,1
Оборот роздрібною торгівлі	106,6	114,8	116,9	120,1	120,0	123,0	127,4
Доходи населення	131,2	122,7	117,1	113,7	121,7	119,8	129,9
Індекс інфляції	125,2	106,1	99,4	108,2	112,3	113,5	111,6

Виходячи з даних табл. 2, можна судити про існування зв'язку між показниками валового внутрішнього продукту та інвестиціями, а також між об'ємами машинобудівного виробництва та інвестиціями. При дослідженні аналогічних показників по області (табл. 3), також очевидна певна економічна стабільність.

Крім того, інвестиційна ситуація регіону коментується таким чином: «Незважаючи на скасування податкових та митних пільг, продовжувалася реалізація Закону України «Про спеціальні економічні зони і спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області». Виконання інвестиційних проектів дозволило промисловим підприємствам до кінця 2006 р. залучити інвестицій на 2008,3 млн дол. США, що становить 90 % загального обласного обсягу в спеціальних економічних зонах і на територіях пріоритетного розвитку, в тому числі 477,8 млн доларів надійшло за 2006 р. (за 2005 р. — 491,5 млн дол. США). При цьому 40 % усіх коштів, отриманих загалом по області, припадає на металургійний комплекс, 15 % — на вугільну промисловість, по 10 % — на виробництво будматеріалів та харчову галузь, 6 % — на машинобудування. Прямі іноземні інвестиції в індустрію області на 2007 р. становили 541 млн дол. США. Питома вага промисловості в загальному обсязі коштів, вкладених іноземними інвесторами у економіку області, становить 65 %» [17, с. 11].

Таблиця 3

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РОБОТИ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Промислова продукція, млн грн	27 493,5	35 489,4	38 593,8	54 915,8	91 904,2	98 396,1	10 5627,1
У відсотках до попереднього періоду	112,4	106,1	104,5	119,4	112,5	92,1	106,1
Основні промислово-виробничі засоби на кінець року, млн грн	47 299,0	50 163,2	51 746,7	61 612,6	64 880,9	69 212,3	83 152,4
Об'єм інвестицій в основний капітал, млн грн	2069,9	2601,9	2416,4	2995,0	4565,6	6354,6	7306,1
Фінансовий результат — прибуток, збиток (–), млн грн	1431,9	944,3	– 231,5	1022,2	6858,0	6622,4	5648,6
Частка збиткових підприємств, %	63,1	39,4	42,7	41,0	36,7	37,5	36,9

Таблиця 4

**ПИТОМА ВАГА ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Галузь виробництва	2001 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Промисловість області в цілому	12,4	10,4	11,6	9,8	7,7
Машинобудування області	18,2	19,7	22,7	20,8	18,3
У промисловості України	7,44	6,7			

Таблиця 5

**ПОКАЗНИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ПРОМИСЛОВІСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Кількість промислових підприємств, що займаються промисловою діяльністю, од.	112	83	92
Упроваджено прогресивних технологічних процесів, од.	121	117	115
З них маловідходних, ресурсозберігаючих, од.	41	54	55
Освоєно виробництво нових видів продукції, од.	848	321	151
З них нового виду техніки, од.	62	57	67
Придбано нових технологій, од.	134	24	17
З них прав на патенти, ліцензії на використання об'єктів промислової власності, од.	3	5	7
Об'єм реалізованої інноваційної продукції, тис. грн	3284,1	3777,7	3141,6
Зокрема промислової продукції (у % до загального об'єму реалізованої продукції)	8,9	7,2	3,8

Проте, при стійкому зростанні інвестицій, як підтверджує інформація, узятая за той же період (табл. 4) [12], одночасно, спостерігається падіння частки інноваційно-активних підприємств Донецької області та інноваційної активності регіону в цілому. Ситуація на загальнодержавному рівні має аналогічну тенденцію, рівень інноваційного розвитку економіки України в цілому достатньо нестабільний. Для докладнішого аналізу ефективності інноваційної діяльності в промисловості Донецького регіону необхідно проаналізувати основні інноваційні показники (табл. 5) [18], значення яких за 2002—2004 роки свідчать про незначну частину промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, а також про постійне зниження темпів освоєння виробництва нових видів продукції, об'ємів реалізації інноваційної продукції, інтенсивності впровадження прогресивних технологій. Що стосується падіння об'ємів виробництва і освоєння нових видів продукції у 2004 році, то його можна назвати катастрофічним (до 151 одиниці проти 848 одиниць у 2002 році), хоча при цьому має місце, хоч і незначне, збільшення інтенсивності освоєння виробництва нового виду техніки до 67 одиниць проти 57 у 2003 році, з яких належить металургійній галузі — 1 одиниця, виробництву машин і устаткування — 46 одиниць, електричного і електронного устаткування — 3 одиниці, виробництву транспортного устаткування — 17 оди-

ниць. У свою чергу інтенсивність і об'єм придбаних нових технологій також різко падає (зі 134 — у 2002 році до 17 — у 2004 році), при чому впровадження прогресивних технологічних процесів здійснювалося переважно в металургії (хоча також спостерігається падіння на 11,62 %: з 45,5 % у 2002 р. до 33,88 % у 2004 р.) і в машинобудуванні (де має місце зростання даного показника на 13,1 %: з 35,6 % у 2002 р. до 48,7 % у 2004 р.) [18]. Проте сфера виробництва нафтопереробних продуктів, електроенергії газу і води зовсім не займалася оновленням технологічних процесів і впровадженням технологій.

Якщо проводити аналіз машинобудування окремо, то показники інноваційної діяльності говорять про те, що відносно позитивний результат спостерігається тільки у впровадженні нових технологій, але власні розробки складають тільки 1,92 %, а частина договорів, що ліцензують на використання наукових розробок — 3 %. Динаміка формування і використання об'єктів власності в цілому по промисловості в Донецькій області приведена в табл. 6 [18].

Таблиця 6

**ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ
ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Види об'єктів промислової власності	2001 рік			2002 рік			2003 рік			2004 рік		
	Подано заявок	Отримані документи	Використано і упроваджено	Подано заявок	Отримані документи	Використано і упроваджено	Подано заявок	Отримані документи	Використано і упроваджено	Подано заявок	Отримані документи	Використано і упроваджено
Розробки	420	558	159	458	399	143	610	632	143	274	414	169
Корисні моделі	33	33	19	64	44	9	113	74	17	491	310	39
Промислові зразки	23	9	16	35	64	23	42	38	32	42	40	60
Всього	476	600	194	557	507	175	765	744	192	807	774	268

У 2005 році ситуація не стабілізувалася: якщо в цілому по Україні збільшилося число упроваджених технологічних процесів у 1,5 разу (проте тільки низьковідходних, ресурсозберігаючих), то по області цей показник знизився ще на 5 %, а також знизився показник освоєння виробництва нових видів продукції (у 5,6 разів).

Динаміка зниження інтенсивності інноваційної діяльності збереглася і в 2006 році, так «за 2006 р. у промисловості області освоєно виробництво 132 найменувань нових видів інноваційної продукції, серед якої 53 нових види техніки. Впроваджено 54 нових технологічних процесів проти 90 процесів за 2005 р.» [17, с. 11], більше половини інноваційних проектів упроваджена у ресурсозберігаючих галузях промисловості і при цьому загальне їх число зменшилося на третину в порівнянні з попереднім роком. При цьому необхідно відзначити, що інноваційна діяльність у промисловості України інвестується в основному за рахунок власних засобів підприємств, що продемонстровано в таблиці 7 [19], а направлені вони в основному на придбання устаткування й інших основних фондів, при цьому мають місце мінімальні витрати на придбання технологій і проведення власних наукових досліджень (табл. 8) [19].

Таблиця 7

ДИНАМІКА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОМИСЛОВOSTІ УКРАЇНИ

Показник	Динаміка показника по роках		
	2002	2003	2004
Загальний об'єм фінансування, тис. грн	483 999,2	807 662,3	996 938,3
Зокрема за рахунок, %:			
власних засобів підприємств	79,7	69,0	93,7
держбюджетних засобів	0,3	0,1	0,24
засобів вітчизняних інвесторів	2,25	0	0
засобів іноземних інвесторів	3,95	0	0
кредитів	13,6	30,9	6,1

Таблиця 8

ДИНАМІКА ВИТРАТ ЗАСОБІВ В ІННОВАЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОМИСЛОВOSTІ УКРАЇНИ

Вид інноваційних витрат, %	Динаміка витрат по роках		
	2002	2003	2004
На дослідження і розробки	9,96	7,23	6,94
На придбання нових технологій	0,13	0,7	1,16
З них на придбання права власності на промислові об'єкти, ліцензії і їх використання	0	0,09	0,09
Придбання машин, устаткування і інших основних фондів	82,38	82,9	86,4

Таким чином, за останні п'ять років у вітчизняній інноваційній політиці спостерігається спад, що демонструється не тільки зниженням кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю (майже на 6 %), але і зменшенням числа підприємств, впроваджених інновацій (з 14,3 % до 8,2 %), а також падінням питомої ваги інноваційної продукції загалом її випуску (з 9,4 % до 6,5 %).

Таку тенденцію падіння інноваційного потенціалу України багато вчених-економістів пояснюють недосконалістю законодавчої і податкової систем, незабезпеченістю вітчизняних підприємств матеріальними і фінансовими ресурсами, кризовими явищами в українській економіці і т.д. Крім того, також необхідно відзначити, що коріння згаданої проблеми в національній економіці і в передових промислових державах вельми схожі і лежать в істотній бюрократизації процесу управління підприємством. Дійсно, ці залежності від форми власності і соціального ладу, у момент освіти і швидкого розвитку крупних підприємств, у процесі науково-технічної революції, оптимальна взаємодія різних підрозділів промислових гігантів, досягалася за рахунок створення відповідних спеціалізованих координаційних або таких, що управляють органів. Більшість вітчизняних командирів виробництва продовжують вважати, що оптимізація, підвищення ефективності виробництва полягає в правильному розмежуванні повноважень між органами управління. Більш того, навіть у нечисленних консультаційних фірмах регіону розмови про модернізацію і реконструкцію, підвищення ефективності виробництва, що діє, викликають однозначну асоціацію зі змінами структури управління.

Крім того, вивчаючи дану проблему, необхідно визначитися з тим, що в системі модернізації існує два поняття: інновація і раціоналізація. Що стосується інновацій, то під ними прийнято розуміти глибоке і принципове перетворення, а під раціоналізацією — поступову, повільну зміну процесу. Для детальнішого аналізу цих двох позицій на підставі думок зарубіжних авторів у табл. 9 представлені їх відмітні характеристики.

Таблиця 9

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ І ІННОВАЦІЇ

Порівняльні особливості	Раціоналізація	Інновація
Рівень змін	Наростаючі, поступові	Радикальні
Початкове положення	Існуючий виробничий процес	«Чистий лист»
Частота змін	Одноразові і безперервні	Одноразові
Тимчасові витрати	Низькі	Високі
Ієрархія змін	Від низу до верху	Зверху вниз
Масштаб змін	Вузькі, в межах окремих функцій	Широкі, крос-функціональні
Чинник ризику	Помірний	Високий
Інструментарій	Статистичний контроль	Інформаційні технології
Тип змін	Культурні	Культурні і структурні

Досвід західних підприємств показує, що поступові поліпшення грають переважачу роль у таких галузях промисловості, де: вельми низький рівень конкуренції; тимчасові провали і нестабільність найболючіше позначаються на всій національній економіці; високий рівень державної підтримки. До таких галузей, поза сумнівом, відносяться енергетика і металургія. У разі сильного конкурентного оточення перевага повинна бути віддана інноваціям, які у разі успіху здатні забезпечувати стійкі стратегічні переваги.

Проте, кажучи про ситуацію у вітчизняній промисловості, необхідно відзначити, що, проводячи активізацію інноваційних процесів, не варто орієнтуватися тільки на революційні напрями і дії, з метою максимізації ефективності необхідно забезпечити досягнення балансу між традиційним підходом і концепцією бізнес-процесу, що є взаємозв'язаною послідовністю дій, направлених на розробку і збут певного продукту на вибраному ринку, як на рівні психології управління, так і на рівні реальної організації розробки і впровадження нових продуктів. Отже, необхідно поєднувати інновації і поступові поліпшення. Ідеальним поєднанням між поліпшенням і інновацією на вітчизняних підприємствах буде ситуація, коли підприємство добивається стабілізації виробничого процесу шляхом послідовних поліпшень і лише потім «запускає» інновацію, направлену на корінні зміни.

Отже, основою витягання максимальної ефективності в результаті впровадження нового підходу є така структуризація процесу, яка дозволяє виділити ключові елементи, а також чітко визначити кінцеву мету, завдання і функціональні повноваження кожної виробничої ланки підприємства. А, таким чином, будь-яке підприємство в сучасних умовах зіткнулося з проблемою переходу від традиційного підходу в організації виробничий-збутової діяльності до інноваційної концепції, яка найважливіший ефект, мабуть, має на рівні встановлення взаємозв'язків підприємства і що оточує його економічного середовища — ринку. На підтвердження цього Н. Якубовський відзначає, що «переход к рынку и особенно современное состояние экономики Украины существенно изменили условия коммерциализации инновационных идей. Поиск потребителя, оперативность, эффективность, конкурентоспособность, возможность финансового обеспечения стали важными критериями инновационной деятельности и ее инфраструктурной поддержки» [20, с. 32].

В умовах перехідної економіки адаптація даної концепції означає остаточний перехід до орієнтації на вимоги покупця в організації і управлінні виробництвом. Саме бізнес-процес є тією структурою, в рамках якої підприємство прикладає всі необхідні зусилля для максимально повного задоволення широкого спектру запитів можливих клієнтів, які з своїми потребами і фінансовими можливостями є головним суддею результатів господарської діяльності підприємства.

Перш за все, необхідно провести чітке розмежування різних процесів, що реалізуються в ході господарської діяльності. Тільки після вказаної структуризації параметри процесів можуть бути зміряні в змінних «час — витрати на здійснення». Крім того, вхідні і вихідні параметри матеріальних потоків, відповідних різним

процесам, можуть бути оцінені по ознаках корисності, стійкості, надійності, змінності і керованості, а також по ряду критеріїв якості. Результати цих вимірювань є вичерпною інформацією для ухвалення рішень по модернізації і реконструкції всієї виробничої системи (підприємства або групи підприємств) в цілому.

Зрозуміло, що й у вітчизняних умовах кількість процесів і їх масштаби корінним чином залежать від розмірів підприємства, ступеня його розвитку і характеру продукції, що випускається. У разі західного підприємства, для якого структура основних процесів приблизно співпадає з приведеною вище, давно досягнута їх збалансованість — тобто ступінь важливості цих процесів приблизно рівнозначний для підприємства. Тому для більшості західних фірм і корпорацій справедливий висновок про те, що чим більше масштаби процесу (тобто об'єм різного виду ресурсів, що залучаються до процесу), тим більше потенціал даного процесу в плані отримання радикальних поліпшень від його оптимізації. У місцевих умовах же ситуація в силу нерівномірності розвитку може бути прямо протилежною — такі процеси, як промислова логістика, управління інформацією, підготовка і залучення клієнтів, а також вивчення потреб потенційних покупців, значення і вага яких недооцінювалися в умовах командно-адміністративної економіки, в більшості випадків грають вирішальну роль у рішенні задачі модернізації і реконструкції виробничої системи.

Тому концепція бізнес-процесу припускає налагодження тісної горизонтальної взаємодії між різними функціями підприємства паралельно із забезпеченням швидкого й інтенсивного обміну інформацією між підрозділами, що займаються цими функціями.

При ринковій моделі економіки функціональний ланцюжок розробки і впровадження нового продукту набагато ширший, ніж при традиційному, оскільки включає маркетинг і облік потреб покупців. Такий варіант розробки нового виробу не закінчується освоєнням виробництва — його рамки виявляються розсуненими аж до управління постачальницькою службою, покликаною забезпечити виробництво всіма необхідними матеріальними ресурсами і формування збутової мережі, яка повинна довести продукт до споживача, що потребує його, в зручне для останнього місце і час. Таким чином, перехід на нову ідеологію означає збільшення «глибини» системного підходу до оптимізації господарської діяльності, оскільки концентрація уваги тільки на одному параметрі процесу або кількох параметрах окремо, як правило, не приводить до бажаних результатів.

Завершуючи дослідження сучасних шляхів і принципів реконструкції і модернізації виробничої системи слід зупинитися на внутрішніх резервах, які повинні бути вивільнені при проведенні інновацій, а також, враховуючи новизну висловлюваної концепції для вітчизняної економіки, — на природних передумовах інноваційного процесу, які могли сформуватися в надрах національної промисловості.

Перш за все, це вже наголошувалося, основною передумовою є роль інформаційних технологій, що росте. Крім того, для коректного визначення цілей, завдань і об'єму (глибини) інновацій на рівні вищого менеджменту підприємства необхідне стратегічне мислення, яке в зачатковому стані присутнє у нинішнього управлінського персоналу у вигляді уміння передбачати напрями розвитку складної політичної і економічної обстановки. Одним з основних резервів, що існують у вітчизняній крупній машинобудівній промисловості і дозволяють розраховувати на успіх нової концепції, є наявність високих і гнучких технологій, покликаних обслуговувати потреби одиничного і дрібносерійного виробництва. Цей чинник у поєднанні з високим виробничим потенціалом трудових колективів, збережених на більшості підприємств, можуть забезпечити при правильному управлінні і стратегії вихід вітчизняної промисловості на вельми капризний світовий ринок і завоювати там міцні позиції за рахунок відносної дешевої праці. Взагалі, правильне використання людського чинника грає виняткову роль у забезпеченні стійкого успіху підприємства.

Вітчизняні підприємства крупної машинобудівної і оборонної промисловості в належній мірі володіють внутрішніми резервами і передумовами для впровадження нової

концепції модернізації і реконструкції. Таким чином, для забезпечення максимальної ефективності модернізації сучасна виробнича система повинна розглядатися як сукупність процесів, у ході яких відбувається задоволення потреб клієнтів, для чого корінні, революційні зміни системи, звані інноваціями, здатні забезпечити стійкість підприємства на нестабільному ринку, а також стратегічну перспективу. При впровадженні концепції виробничого процесу і інновації необхідно забезпечити нову, горизонтальну структуру управління підприємством, або хоч би, інтенсивні горизонтальні потоки інформації усередині підприємства, тому що інформаційні технології є одним з основних механізмів упровадження концепції бізнес-процесу сьогодні. Крім того, не дивлячись на певну психологічну інерцію сприйняття суті і характеру змін, людський чинник є основним джерелом стабільності підприємства.

Література

1. Промисловість Донецької області в 2006 році: Стат. зб. № 8/132. — Донецьк: Донецьке обл. управління статистики, 2007. — 71 с.
2. Еськов А. Л. Мотивационный механизм в системе производственного менеджмента: проблемы и решения: Монография / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. — Донецьк, 2005. — 390 с.
3. Дмитренко Г. Возможно ли экономическое чудо в Украине? // Экономика Украины. — 1993. — № 12. — С. 40—41.
4. Амоша А. И. Экономическая эффективность улучшения условий труда (предпосылки, анализ, прогнозирование). — Донецьк: ИЭП НАН Украины, 1998. — 378 с.
5. Гесць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. — 2004. — № 2. — С. 3—24.
6. Панков В. А. Управління вартістю наукоємкого машинобудівного підприємства: Автореф. дис. д-ра наук/ НАН України. Ін-т економіки пром-ті. — Донецьк, 2004. — 31 с.
7. Пустовойт О. Внутренний рынок Украины: потенциальные и реальные возможности влияния на экономический рост // Экономика Украины. — 2007. — № 3. — С. 52—59.
8. Економічні тенденції. Квартальний випуск, травень 2006./ Департамент економічної стратегії Міністерства економіки України. — К., 2006. — 145 с.
9. Крючкова І. В. Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України: «Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007—2015 роки». — К., 2007. — 51 с.
10. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 3.03.2006 року, № 433-IV// <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України від 30 квітня 2002 р.// <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Закон Украины «Об инновационной деятельности» № 40-IV от 04.07.2002г. // Ведомости Верховной Рады Украины. — 2002. — № 36. — Ст. 266.
13. Програма науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 р. — Донецьк: Новий мир, 2002. — 293 с.
14. Сілаєв В. І. Стан інноваційної діяльності у промисловості Донецької області // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. — № 3(5). — 2006. — С. 244—247.
15. Булеев И. П., Мокейченко К. В. Социальная составляющая инновационной деятельности в экономике// Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. — № 2(8). — 2007. — С. 46—53.
16. Статистичний щорічник України за 2006 рік. / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2006. — 576 с.
17. Промисловість Донецької області в 2006 році: Стат. зб. № 8/132. — Донецьк: Донецьке обл. управління статистики, 2007. — 71 с.
18. Наукова та інноваційна діяльність у Донецької області. Статистичний збірник № 11/251. — Донецьк, 2005. — 188с.
19. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. // Держкомстат. — К., 2004. — 345 с.
20. Якубовский Н. Я., Щукин В. Инфраструктура — фактор ускорения инновационного развития промышленности // Экономика Украины. — 2007. — № 2. — С. 27—38.

Надійшла до редакції: 15.01.2008